

Jerzy Machnac

"Das Unergründliche : ontologische Einführung in die Philosophie der Religion", Semen L. Frank, Freiburg im Breisgau 1994 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 31/2, 258-262

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

To są istotne założenia, od których zależy nie tylko wartość merytoryczna omawianej *Historii etyki*, ale ukryte w niej głębokie przesłanie. Ma ono swój szerszy kontekst, związany z nauczaniem etyki i z upowszechnianiem jej zagadnień. Zwracanie się do historii, jest jednocześnie przypominaniem, czym etyka jest i jakie idee się na nią składają. Jest to wskazane zwłaszcza w czasach, gdy, jak przypomina autor, etykę chce się zastąpić apologią miłości czy zdrowego rozsądku (zob. s. 313).

Na zakończenie tej krótkiej recenzji, trzeba dokonać pewnej ogólnej oceny. Ocena ta rozkłada się na dwa elementy. Pierwszy z nich dotyczy oceny merytorycznej omawianej pozycji. Mimo wielu wątpliwości, co do zasadności wprowadzonej przez autora typologii etyki, czy też odwołania się do wielu myślicieli, tylko pośrednio związanych z etyką, praca Bourke'a wprowadza w problematykę historyczną. Drugi z wymienionych elementów, nawiązuje do samej koncepcji historii etyki, w tej pracy pojmowanej jako dzieje konkretnych stanowisk; bez próby zidentyfikowania samych idei, czy historycznie wiódących problemów. Stąd monografia ta zasługuje na podwojoną ocenę; pozytywną, ze względu na rzetelnie zebraną i przedstawioną dokumentację, i krytyczną, gdy weźmie się pod uwagę aspekt formalny tego opracowania.

Ewa Podrez

**ORBIS PHAENOMENOLOGICUS, HRSG. KAH KUYNG CHO,
YOSHIHIRO NITTA, HANS RAINNER SEPP, FREIBURG, S. 318;
G.G.SPET, DIE HERMENEUTIK UND IHRE PROBLEME, FREIBURG 1993;
S.L. FRANK, DAS UNERGRÜNDLICHE, FREIBURG 1994, S. 430.**

Przed prawie stu laty fenomenologia zawładnęła światem. *Ruch fenomenologiczny* nie tylko wpłynął na sposób myślenia filozoficznego, ale w znacznym stopniu również na rozwój i wyniki badań najrozmaitszych dyscyplin naukowych. Fenomenologia stanowi dzisiaj duchowe dziedzictwo ludzkości. Weszła ona do tego stopnia w życie i sposób myślenia ludzi, że wielu nie zdaje sobie w pełni z tego sprawy. Oczywiście, że jest ogromna literatura fenomenologiczna poświęcona istocie fenomenologii, problemom filozoficznym rozwiązywanym przy pomocy metody fenomenologicznej, jak i jej zastosowaniu do rozwiązywania problemów w różnych dziedzinach nauki. Ale to nie wystarcza. Aby fenomenologiczną metodę filozofowania ukazać na możliwie szerokiej podstawie dla współczesnych i przyszłych badań, należy przeprowadzić gruntowną historyczną dokumentację rozmaitych fenomenologicznych prób myślenia oraz systematyczną dyskusję z ich założeniami i wynikami. Dlatego nowa seria *Orbis Phaenomenologicus* zamierza dokumentować osiągnięcia fenomenologii oraz analizować jej wyniki w kontekście innych filozofii i dyscyplin naukowych.

Wydawcy *Orbis Phaenomenologicus*: Kah Kyung Cho (Buffalo), Yoshihiro Nikitta (Tokio) i Hans Rainer Sepp (Freiburg i Br.) „włączyli” do swego przedsięwzięcia, przez udział w gremium i radzie wydawniczej, 31 znanych fenomenologów z całego świata (z Polski: J. Tischnera), z nadzieją umożliwienia dyskusji między różnymi kulturami na różnorodne tematy. W serii wyróżnili pięć działów, w których będą umieszczane:

- 1. Prace pisane w duchu fenomenologii, a dotyczące filozofii bądź różnych dyscyplin naukowych, np: ontologii, logiki, antropologii, psychologii, socjologii, matematyki itd. W przygotowaniu: *Fenomenologia i teoria poznania*.

- 2. prace ukazujące stanowisko fenomenologii względem historycznych i współczesnych prądów myślenia: od przedsokratyków po postmodernizm, ze szczególnym uwzględnieniem myślenie Wschodu. W przygotowaniu: *Fenomenologia i buddyzm Mahayana*.

- 3. prace poruszające wielkie tematy fenomenologiczne, jak: prawda, świat, cielesność, realność, język itd. W przygotowaniu: „*Czas*” w fenomenologii.

- 4. prace prezentujące osiągnięcia poszczególnych fenomenologów oraz kierunki i stan badań fenomenologicznych w różnych państwach i obszarach językowych. W roku 1995 ukaze się książka na temat fenomenologii monachijsko-getyngeskiej.

- 5. teksty oryginalne i tłumaczenia.

Orbis Phaenomenologicus została zapoczątkowana dwoma pozycjami z ostatniego działu.

Gustaw G. Śpet, *Die Hermeneutik und ihre Probleme* (Moskau 1918). Hrsg. A. Haardt und R. Daube-Schackat, Verlag Karl Alber Freiburg i. Br. 1993, s. 318.

Co wiemy o życiu i twórczości Śpeta? Dlaczego został podjęty wysiłek rekonstrukcji i wydania jego dzieła? Jakie tematy i rozwiązania nabierają znaczenia dla współczesnej dyskusji fenomenologicznej?

Gustaw G. Śpet jest głównym przedstawicielem ruchu fenomenologicznego w Rosji. Husserl uważał go za jednego z bardziej znaczących uczniów. W opublikowanej pracy analizuje on historyczno-hermeneutyczny sposób stawiania pytań. Badania rozpoczyna od starożytności, więcej miejsca poświęca Orygenesowi i Augustynowi, problematyce nowożytnej hermeneutyki biblijnej, teoriom rozumienia Schleiermachera, Boeckha, Drogensa i Diltheya. Oryginalne w tej pracy z roku 1918 jest to, że hermeneutyczne koncepcje są analizowane w horyzoncie ówczesnej wiedzy semiotycznej. Śpet uprawia fenomenologię hermeneutyczną.

Gustaw G. Śpet urodził się 7 kwietnia 1879 r. w Kijowie, w rodzinie drobnoziemiańskiej polskiego pochodzenia. W latach 1912/13 studiował u Husserla w Getyndze, następnie był profesorem na uniwersytecie moskiewskim (1918-1923) i wiceprezesem Państwowej Akademii Sztuk. W roku 1935 został przez NKWD aresztowany pod zarzutem prowadzenia działalności antyrządzieckiej i zesłany na

Syberię. W październiku 1937 zostaje powtórnie aresztowany i 16 listopada rozstrzelany.

Najważniejsze dzieło Špeta: *Hermeneutyka i jej problemy*, zawiera następujące rozdziały: 1. *Źródła i początki idei oraz metod hermeneutycznych. Hermeneutyka biblijna*, 2. *Flacjusz i hermeneutyka biblijna renesansu*, 3. *Ogólne uwagi odnośnie stosunku nauki do hermeneutyki jako przejście do badań Ernestiego*, 4. *Ernesti i Ast: przemiana hermeneutyki z teologii w filozofię*, 5. *Hermeneutyka Schleiermachera*, 6. *Hermeneutyka po Schleiermacherze. Boeckh i zasadnicze problemy ugruntowania*, 7. *Hermeneutyczne aspekty metodologii historycznej: Steinthal, Droysen, Bernheim, Lappo-Danilewski*, 8. *Znaczenie Diltheya dla rozwoju hermeneutyki: Dilthey, Spragner, Simmel*, 9. *Stosunki między hermeneutyką, psychologią i socjologią*, 10. *Sytuacja współczesna i inne problemy hermeneutyki* (s. 43-285). Wydanie otwiera: słowo wstępne napisane przez F. Rodi i wprowadzenie zredagowane przez Al. Haardta (s. 13-39), zamyka: posłowie określające miejsce i znaczenie Špeta we współczesnej hermeneutyce, którego autorami są R. Daube-Schackat i F. Ropdi, wykaz literatury, register osób i pojęć (s. 285-315).

Prezentowana praca przedstawia bezpośredni wkład do historii filozofii naszego stulecia, zwłaszcza rozwoju fenomenologii, hermeneutyki i semiotyki, mówiąc zaś w języku Špeta, do opracowania semasiologii. Dzieło Špeta jest historią hermeneutyki, ale nie tylko, gdyż analizuje on historyczny rozwój hermeneutyki z własnej perspektywy. Špet pyta o rolę słowa jako znaku komunikacji. Dla niego hermeneutyka nie jest „sztuką rozumienia i wykładania”, ale ma zająć się problematyką sensu jako problemem korelacji między znakiem i znaczeniem. Tym samym Špet problematykę hermeneutyki, z jednej strony, poważnie zawęża, a z drugiej strony - poszerza, dlatego jego historia hermeneutyki jest krytycznym i selektywnym przeglądem osiągnięć wyników poszczególnych filozofów, gdzie krytyka zaczyna się już przy referowaniu tych stanowisk. Lektura tego dzieła wymaga nawet od specjalistów dużej koncentracji. Historia hermeneutyki przedstawiona przez Špeta nie ma charakteru wprowadzenia, czy podręcznika, jest to świadoma analiza problemu z wyznaczonej perspektywy. Przez zawężenie tematu badań udaje się Špetowi ich odpowiednio głęboka analiza, co poszerza znacznie dotychczasową tematykę hermeneutyki.

Dzięki analizom stosunku interpretacji gramatycznej do psychologicznej, przeprowadzonym przez Špeta, zostały odświeżone ważne stanowiska dla wypracowania pojęcia „czystej” interpretacji. Špet pokazał, że wymienione metody są heterogenne, dlatego jeśli używa się w obu pojęcia „rozumienie”, to w dwóch różnych znaczeniach. Rozumienie jako *akt odkrycia sensu* o odpowiedniej *artykulacji zrozumianego sensu* w interpretacji dokonuje się - zdaniem Špeta - w interpretacji gramatycznej, gdyż miejscem rodzenia się rozumienia jest *rozumienie słowa jako takiego* (s. 156-194). Bardziej niż Schleiermacher różniła Špet między

rozumieniem „*bezpośrednim*” i właściwą, związaną z formami logicznymi i gramatycznymi, interpretacją dyskursywną.

Semen L. Frank, *Das Unergründliche. Ontologische Einführung in die Philosophie der Religion*, Hrsg. A. Haardt, Verlag Karl Alber Freiburg i Br. 1994, s. 430.

Semen L. Frank urodził się 16 stycznia 1877 r. w Moskwie, w rodzinie żydowskiego lekarza. Do końca życia nie zapomniał przeżyć z dzieciństwa: przeżyć z synagogi. Podczas nauki w gimnazjum i studiów zaangażował się w ruchy robotnicze, fascynowała go *naukowa forma* marksizmu. Po niepokojach studenckich na przełomie 1901/2 r. został wydalony z uniwersytetu. Podczas lektury dzieł Fr. Nietzschego zachwycała go ich atmosfera. „Od tego momentu zacząłem odczuwać realność ducha, rzeczywistości głębszego wymiaru w mojej duszy”. Frank pracuje jako tłumacz, redaktor i wydawca, wyklada na uniwersytetach w Petersburgu, Saratowie i Moskwie. W roku 1915 ukazała się jego książka: *Przedmiot wiedzy. Podstawy i granice wiedzy abstrakcyjnej*. W roku 1922 Frank z wieloma innymi intelektualistami został wydalony ze Związku Radzieckiego. W Berlinie założył Rosyjski Instytut Naukowy i wykladał na tamtejszym uniwersytecie. Po dojściu Hitlera do władzy wyemigrował do Francji, po zajęciu Francji przez Niemców przeniósł się do Anglii, zmarł w Londynie 10 grudnia 1950 roku.

Niezgłębioność. Ontologiczne wprowadzenie do filozofii religii Paryż 1939, podzielona jest na trzy części: 1. *Niezgłębioność w przedmiocie wiedzy przedmiotowej*, 2. *Niezgłębioność jako realność objawiająca się samej sobie*, 3. *Niezgłębioność jako „Świętość” lub „Boskość”* (s. 23-475). Al. Haard wprowadza w filozofię Franka (s. 11-20), ostatnie strony książki zawierają spis pojęć i osób (s. 475-494).

Spróbujmy w skrócie odsłonić tematyczno-metodologiczne przedsięwzięcie Franka. Frank rozpoczyna od opisu, w jaki sposób patrzy człowiek na siebie i to wszystko, co go otacza. Powszechne nastawienie tzw. „zdrowego rozumu człowieka” polega na tym, że człowiek zmierza do wiedzy, która się opłaca i przynosi korzyści. Człowiek pragnie przez wiedzę utrzymać, przedłużyć swoje życie i w jakiejś mierze podnieść jego jakość. Wiedza jest mocą - o tym wiedzano od dawna (Fr. Bacon). Ale również od dawna ujawniła się inna postawa, diametralnie przeciwna względem interesownego ujęcia świata. Grecy nadali jej miano filozofii; umiłowania mądrości. Filozof patrzy na siebie i wszystko, co go otacza, w sposób bezinteresowny, dlatego „dziwi się”, zastanawia nad najbardziej prostymi faktami, pyta: dlaczego coś w ogóle jest? Czym jest to, co jest? Czy za tym co jest, nie kryje się jeszcze coś innego?

Praktykowane umiłowanie mądrości nie polega na technicznym opanowaniu i pojęciowym wyjaśnianiu problemów stawianych przez życie, lecz na obcowaniu z Realnością, w której się poruszamy i która nas otacza. W istnieniu rzeczy i podmiotów manifestuje się istnienie innej Rzeczywistości. „I jeśli jesteśmy

intelektualnie uczciwi, to musiny przyznać, że owa Niezgrębionosc i Niezrozumialosc w nas, to, co odbiega w jedna lub druga strone od poziomu tzw. 'normalnego czlowieka' - tworzy, scisle rzecz biorac, nasza wiedze" (s. 14). Jesli tak, to wtedy pojecie naszej wiedzy przyjmuje postac, jaką jej nadal Sokrates i Mikołaj Kuzańczyk; nasza naukowa wiedza jest „uczona niewiedza” - *docta ignorantia*.

W obszarze przedmiotowego swiata mozliwa jest wiedza pojeciowa, w obszarze podmiotu i Bostwa taka wiedza jest nieprzydatna. Filozoficzno-teologiczno-religijne „przezycia” ukazuja istnienie sil ponadracjonalnych. Ponadracjonalnosc jest w silniejszej pozycji bytowej od racjonalnosci: jesli istnienie czlowieka i swiata okreslimy jako realnosc, tak istnienie niezgręzionych podstaw istnienia czlowieka i swiata trzeba okreslic jako: Realnosc. Frank twierdzi, ze „absolutnego priorytetu logicznego i rozumowego wyjasnienia nie mozna dowiesc przy pomocy logicznych srodkow, gdzysz wszelki dowod opiera sie na wierze w absolutna i ostateczna kompetencje racjonalnego myslenia” (s. 35).

Co mozna i jak mozna cos powiedziec o spotkaniu podmiotu ze samym soba, z przedmiotowym swiatem i z Bostwem? Czy mozna przezyc spotkanie z Tym, co jest u podstaw wszelkiego istnienia? Frank twierdzi, ze mozna, gdzysz ta Rzeczywistosc jest juz w nas i wokol nas. Nie jest ona zatem nieosiagalna czy niedostepna dla naszej swiadomosci, lecz jedynie nieosiagalna dla pojeciowego ujecia. Na podstawie doswiadczenia tego wszystkiego co jest, mozliwe jest do pomyslenia cos, co dla naszego pojeciowego myslenia jest niedostepne. Myslenie o Bogu jest mysleniem o granicach myslenia. Nie osiagnie sie w nim *jasnosci i oczywistosci* postulowanej przez Kartezjusza, mozna jedynie rzucic odrobine swiatla w mroki Niezgręzionosci.

Niezgręzionosc ujawnia podwojny sens, jako: 1. skrytosc tresci dla nas. Nie mozna czegos pojeciowo wyrazic, gdzysz ono jest wzgledem nas czyms transcendentnym i czyms zupełnie innym. Nie ulega jednak zadnej watpliwosci, ze ono istnieje, oraz jako: 2. skrytosc tresci sama w sobie. Nie mozna czegos pojeciowo wyrazic, gdzysz ono jest sprzeczne w sobie, dlatego pojeciowo niewyrazalne. Frank widzi swoje zadanie w oswietleniu skrytosci samej w sobie, w wypracowaniu *mistycznej wiedzy* o obiektywnej waznosci i o jeszcze wiecej waznym znaczeniu od wiedzy naukowej, gdzysz w niej chodzi o realnosc, ktora od samych bytowych podstaw wypeina sensem zycie czlowieka. Dopiero w tym trans-racjonalnym zawieszeniu miedzy i ponad istnieniem Boga i istnieniem stworzenia, „w zawieszeniu, ktore odpowiada jedynie niewypowiedzanej antynomistycznej-monodualistycznej pelni absolutnej Realnosci, - objawia sie nam Bostwo jako absolutna Realnosc - jako 'Bog z nami', jako uszczesliwiajaca - budzaca groze i tajemnicza istota bytu w calej jego niezgręzionosci” (s. 469).

Orbis Phaenomenologicus udostepnil szerokim kręgom czytelnikow dwie prace ukazujace osiagniecia fenomenologii rosyjskiej. Warto sie zastanowic, czy nie ma w fenomenologii polskiej osob i dzieł, na ktore nalezalbys zwrócic uwage wydawcow nowej serii fenomenologicznej.

Jerzy Machnacj